

Forvaltningsplan

Nominasjonsdokument

Vedlegg 1

Vedlegg 2

Vedlegg 3

Rjukan – Notodden Industriarv

Nominasjon til Unescos verdensarvliste

Forvaltningsplan

**Rjukan – Notodden
Industriarv**

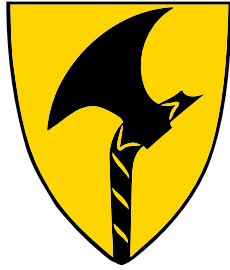
Nominasjon til Unescos verdensarvliste

Nominasjonsdokument

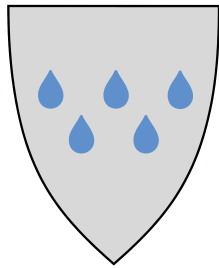
Vedlegg 1

Vedlegg 2

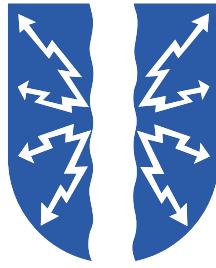
Vedlegg 3

Telemark fylkeskommune

Tinn kommune

Notodden kommune

Vinje kommune

Riksantikvaren

Innhold

Forord	5
1. Verdensarvpolitikk	6
2. Innledning	7
3. Intensjonserklæring	8
4. Beksrivelse av verdier	10
5. Tilstandsbeskrivelse for de enkelte verdiene	14
6. Påvirkningsfaktorer	15
7. Visjon og mål	18
8. Mål for OUV (kjerneverdiene)	19
9. Virkemidler	24
10. Overvåking	43
11. Revisjon, rullering av plan	45
12. Forvaltningssystemet	45
13. Tiltaksplan for 2014-2019	48
Tillegg 1 - Tilstandsbeskrivelse	56
Tillegg 2 - Intensjonserklæring	60

Forord

Formålet med en forvaltningsplan er å beskytte de fremragende universelle verdiene (OUV) som er grunnlaget for verdensarvnominasjonen. Området må sikres for fremtiden samtidig som det legges til rette for en bærekraftig utvikling. Forvaltningsplanen skal være et redskap for å balansere behovet for beskyttelse, tilgjengelighet og utvikling i lokalsamfunnet.

Forvaltningsplanen er et vedlegg til nominasjonen og vil bare settes i verk dersom området får verdensarvstatus. Dette er første generasjons plan og er enda ikke fullstendig utviklet. Forvaltningsplanen vil være retningsgivende frem til resultatet for periodisk rapportering foreligger i 2019. Planen vil bli revidert i 2020.

1. Verdensarvpolitikk

Stortingsmelding nr. 16. Leve med kulturminner (2004-2005) fremhever at de norske verdensarvstedene skal være eksempler på hvordan kulturminner ivaretas på best mulig måte. Melding St. 35 (2012-1013) Melding til Stortinget, Framtid med fotfeste tydeliggjør og videreutvikler Norges verdensarvpolitikk.

Organisering, aktører og samarbeid

Klima- og Miljødepartementet vil organisere verdensarv arbeidet slik at de ulike myndigheter er best mulig koordinert og sørge for at kompetansen, ressursene og kvaliteten er sikret. Det vil bli etablert et departementenes verdensarvråd. Det skal bli faste møtearenaer mellom statlige myndigheter og representanter for verdensarvområdene. Videre skal det legges vekt på å få en bred forankring lokalt og alle verdensarvsteder skal ha en verdensarvkoordinator.

Lovverk og forvaltningsplan

Verdensarven i Norge er godt vernet gjennom kulturminneloven, naturmangfoldsloven og plan- og bygningsloven.

Alle verdensarvområder skal ha egne forvaltningsplaner. Disse skal beskrive hvilke aktører som er involvert, hvilke roller og hvilket ansvar den enkelte har og hvilke oppgaver som skal utføres.

Overvåking

Klima- og Miljødepartementet vil sørge for en jevnlig rapportering på tilstand og utvikling for å underbygge «føre var» prinsippet i forvaltningen av stedene. Det skal utarbeides målbare indikatorer for alle verdiene.

Utdanning, formidling og kompetanse

Klima- og Miljødepartementet vil etablere et felles nettsted der all relevant informasjon er tilgjengelig. Verdensarvsentre, museer og nasjonalparksentrene skal alle spille en aktiv rolle i arbeidet med å formidle verdensarvens verdier og tålegrenser. Kunnskapen hos lokale, offentlige og private aktører skal bygges opp slik at de har relevant kompetanse. Videreutvikling av dyktige håndverkere skal prioriteres.

Sentre for verdensarven

Alle verdensarvsteder skal ha verdensarvsentre. Etableringen av slike sentre må ta hensyn til områdets karakter, behovet for informasjon og aktivitet og ut fra eksisterende infrastruktur.

2. Innledning

Verdensarvstedet representerer den viktigste industrielle historien i Norge. Den viser en historie som er viktig for Norge men også for menneskeheten. Forvaltningen av områdets verdier er derfor viktig for alle. Det er vårt ansvar å ta vare på disse verdiene for de som lever i dag og for fremtidige generasjoner. Den norske regjering vil at de norske verdensarvstedene skal forvaltes slik at de er eksempler på hvordan kulturminner ivaretas på best mulig måte. De skal vise best praksis innen natur- og kulturminneforvaltning.

Det er opprettet et midlertidig verdensarvråd som skal fungere frem til verdensarvstatusen er oppnådd i 2015. Rådet har som oppgave å legge rammene for en permanent ordning med verdensarvråd. Verdensarvrådet skal være et samarbeidsorgan og en møtearena for involverte forvaltingsorgan i verdensarvområdet. Rådet har blant annet ansvaret for oppfølgingen av forvaltningsplanen. Det midlertidige rådet består av representanter fra Riksantikvaren, fylkeskommunen, Notodden, Tinn og Vinje kommuner, samt Norsk Industriarbeidermuseum. Blant disse er det både politikere fra posisjon og opposisjon.

For å sikre bredest mulig involvering og oppslutning i lokalmiljøet vil Verdensarvrådet ha møte med stakeholders, representanter for næringsliv og frivillige organisasjoner minst en gang pr. år og i tillegg ved behov.

Det er i dag en verdensarvkoordinator i Notodden og Tinn kommune. Når verdensarvstatusen er oppnådd vil det bli ansatt en verdensarvkoordinator med ansvar for hele området.

3. Intensjonserklæring

I forbindelse med forberedelsen av nominasjonsdokumentet for innskrivning på verdensarvlisten har kommunene Notodden, Tinn og Vinje, samt Telemark fylkeskommunes administrative og politiske ledere sammen med Riksantikvaren og Klima- og Miljødepartementet blitt enige om følgende intensjonserklæring:

«Rjukan – Notodden er et eksempel på den banebrytende industrireisingen som fant sted ved inngangen til 1900-tallet under den såkalte «andre industrielle revolusjonen». På en tid da muligheten til å føre elektrisk kraft over store avstander var begrenset, ble produksjon og lokalsamfunn etablert der fossefallene og dermed kraften fantes. Reisingen av verdens største kraftstasjoner for sin tid i avsidesliggende dalfører under Europas største fjellplatå var i seg selv en bragd. Kunstgjødsel var etterspurt på verdensmarkedet. Kristian Birkelands oppfinnelse av lysbuetoden for produksjonen av kunstgjødsel kombinert med Sam Eydes entreprenørskap og utenlandsk kapital ble grunnlaget for firmaet Norsk Hydro og de to industristedene Notodden og Rjukan. Hele ensemblet av kraftstasjoner, fabrikker, transportsystem og en komplett company town ble skapt under den organisatoriske rammen av ett selskap. Rjukan – Notodden framstår som en framragende manifestasjon av hvordan innovasjoner, kapital og menneskelig skaperkraft formet en grunnleggende ny virkelighet tidlig på 1900-tallet.

Dersom industristedet Rjukan-Notodden blir innskrevet på Verdensarvlisten, garanterer Norge at kulturminneverdiene vil bli ivaretatt i den framtidige forvaltningen av stedene.

Notodden kommune, Tinn kommune, Vinje kommune, Telemark fylkeskommune, Riksantikvaren og Klima- og Miljødepartementet er enige i punktene som gjengis nedenfor:

Målet for verdensarvnomineringen av industristedene Rjukan – Notodden er å bevare kulturminner og landskap som viser hvorfor industristedene ble etablert her og hvordan området fungerte og utviklet seg videre.

- Det historiske særpreget og kvaliteten skal være en ressurs og en del av grunnlaget og drivkraften for utvikling av både næringsliv og samfunn så vel som kulturliv og gode levekår
- Industristedet skal bevares som et levende samfunn uten at de kulturhistoriske verdiene forringes
- Kulturmiljøene skal tas vare på slik at verdensarvverdiene ikke blir uheldig påvirket av endringer
- Industrierven skal forvaltes i samsvar med nasjonalt lovverk. Norges mål for verdensarvstedene er at de skal framstå som eksempler på beste praksis for vern av kulturminner og miljøer og bidra til å fremme verdensarvkonvensjonen.»

Samarbeid

Det er vårt felles ansvar å sørge for at verdensarvstedene blir bevart og sikret. Det er også vårt felles ansvar å sikre at næringsliv kan utvikles uten å redusere de overordnede kulturminneverdiene.

En felles forståelse hos alle som har interesser i området er viktig for dette samarbeidet.

Et verdensarvråd skal etableres hvor alle ledd av forvaltning er representert. Samarbeidsrådet skal fremme kvalitet i alle ledd i saksbehandling som berører verdensarvområdet og dets framragende og universelle verdier, og sørge for en ensartet, forutsigbar og tydelig behandling. Samarbeidsrådet skal initiere utvikling og tydeliggjøring av verdensarvstatusen til fordel for hele området og buffersonen.

Denne erklæringen er akseptert på alle politiske nivå og innarbeidet hos relevante parter. Den vil være basis for all videre forvaltning av de viktige kulturminneverdiene i området.

*Ordførerne i Vinje, Tinn og Notodden undertegnet intensjonserklæringen i 2013. Portrett av Sam Eyde på veggen bak.
Foto: Eystein M. Andersen*

4. Beskrivelse av verdier

Hydroparken på Notodden sett mot nordøst. Foto: Per Berntsen.

a) Sammenfatning

Industribyene Rjukan og Notodden i Telemark, Norge, utgjør et fremragende eksempel på en banebrytende industrireising og er et vitnesbyrd om den samfunns omveltning som fant sted i den vestlige verden ved inngangen til 1900-tallet. På denne tiden grep vitenskapelig og teknologisk fremgang og økonomiske og politiske faktorer inn i hverandre og skapte det som kalles «den andre industrielle revolusjon».

Med en dramatisk natur, rik på fossefall, hadde Norge spesielle forutsetninger for etablering av den nye typen kraftkrevende industri. Industriprosjektet representerer overgangen fra kull til hydroelektrisk energi for industriell bruk, og dermed en inngang til den andre industrielle revolusjon i Nord-Europa. På en tid da muligheten til å føre kraft over store avstander var begrenset, ble produksjon og lokalsamfunn etablert der kraften fantes. Reisingen av verdens største kraftstasjoner for sin tid i avsides liggende dalfører under Nord-Europas største fjellplatå var i seg selv en bragd. De nye industribyene ble bygd for fremstilling av tidligere ukjente produkter etter nyutviklede metoder og for et internasjonalt marked. At utbyggingen ble realisert, skyldes innenlandske vitenskapelige bragder og et aktivt entreprenørskap i nært samvirke med utenlandske finansielle aktører. Teknologisk og organisatorisk fremstår Rjukan – Notodden som et brennpunkt for en utvikling som skjedde simultant og i vekselvirkning med flere land.

De to industribyene ble skapt som et direkte svar på den vestlige verdens store behov for kunstgjødsel til jordbruket. Målet var å forsyne verdenssamfunnet med et produkt som samtiden anså som nødvendig for sivilisasjonens fremtid.

Transportsystemet som måtte bygges for å knytte fabrikkene og industribyen sammen med omverdenen og verdensmarkedet, er et ytterligere uttrykk for pioneraspektet ved industriprosjektet i Norges innland. Systemet av to jernbanestrekninger forbundet med jernbaneferjer over innsjø er i seg selv enestående. Den elektrifiserte jernbanen bidro til gjennombruddet for en internasjonal standard for elektrisk jernbanedrift.

Hele ensemblet av kraftstasjoner, fabrikker, transportsystem og company towns ble skapt av visjonære og ambisiøse personer, hvis planer ble realisert ved slit og innsats fra en stor arbeidsstyrke under den organisatoriske rammen av ett selskap, *Norsk Hydro-Elektrisk Kvælstofaktieselskab (Norsk Hydro)*. Rjukan – Notodden fremstår dermed som en fremragende manifestasjon av hvordan innovasjoner, kapital og menneskelig skaperkraft formet en grunnleggende ny virkelighet tidlig på 1900-tallet.

b) Begrunnelse for innskriving

Kriterium (ii)

Industribyene Rjukan og Notodden ble etablert som følge av en internasjonal industrialiseringsprosess hvor bruken av vannkraft til energiproduksjon var blitt tilstrekkelig utviklet. Internasjonalt førte tilfanget av nye industriprodukter og rekken av teknologiske oppfinnelser som ble skapt i løpet av et begrenset tidsrom, til gjennomgripende samfunnsendringer. Forutsetninger for disse hendelsene er utveksling internasjonalt av resultater innen vitenskap og forskning, av kapital på en internasjonal arena for investeringer, og av omsetning av varer på et globalt marked.

Rjukan-Notodden er resultat av endringene som skjedde, men stedene har også gitt bidrag til disse endringene. Produksjonen av kunstgjødsel etter lysbuetmetoden var den norske fysikeren Kristian Birkelands oppfinnelse. Senere ble Haber-Bosch-metoden benyttet og videreutviklet på Rjukan. Rjukan-Notodden var åsted for framragende prestasjoner som representerer viktig tilvekst for menneskeheten på vitenskapens og ingeniørkunstens områder.

Kriterium (iv)

Som epoke inntraff den andre industrielle revolusjon først i den vestlige verden, der elektrisk energi erstattet kull som energikilde i industrien, og nye typer industrier, produkter og steder ble skapt. Rjukan – Notodden er et fysisk resultat av og uttrykk for denne utviklingen. Fire tematiske komponenter med tilhørende verdensarvattributter for vannkraft, industri, transport og company towns inngår i verdensarven. Hele ensemblet av demninger, tunneler og rør for føring av vannet til kraftstasjonene, føringstraseer for kraftlinjer til fabrikkene, industriområdene, fabrikkbyene med boliger og sosiale institusjoner, jernbanelinjer og ferjestrekning med navigasjonsinnretninger er formet under en mektig naturs premisser. Til tilsammen er de et fremragende eksempel på teknologiske nyvinninger og industrilandskap skapt under historiske forutsetninger som var til stede i et konsentrert tidsrom.

Lysbueovn, Notodden. Foto: Dag Jensen

c) Erklæring om integritet

Innenfor den foreslåtte avgrensingen av verdensarvområdet er alle vesentlige deler av det sammensatte industriprosjektet bevart. Som helhet dokumenterer de historien om Rjukan- Notodden som en fremragende representant for den andre industrielle revolusjonen. Nominasjonsområdet rammes inn av en foreslått buffersone som sikrer vern av hele landskapsrommet rundt de nominerte kraftstasjonene, produksjonsanleggene, bysamfunnene og transportanleggene. Det finnes ikke faktorer som i vesentlig grad kan true verdensarvverdiene på Rjukan-Notodden.

d) Erklæring om autenticitet

Verdensarvområdet rommer miljøer og enkeltobjekter med ulik grad av autenticitet. Et tilstrekkelig antall med høy grad av autenticitet er til stede innenfor samtlige av de tematiske komponentene, slik at området totalt sett framstår med framragende eksempler innen teknologi, byplan og arkitektur.

e) Krav til beskyttelse og forvaltning

Verdensarvområdet har tilstrekkelig beskyttelse gjennom bruk av kulturminneloven for de viktigste enkeltobjektene og plan- og bygningsloven for større sammenhengende områder. Det er utarbeidet forvaltningsplan for verdensarvområdet. Alle forvaltningsnivåer har undertegnet en intensjonserklæring om vern av verdensarvverdiene. Et verdensarvråd med representanter for alle forvaltningsnivåer vil koordinere forvaltningen og bidra til positiv utvikling og bærekraftig bruk av verdensarvstatusen.

Hydrobyen Rjukan med industriområdet, Vemorksporet og Villaveien - Flekkebyen sett fra Krossobanen i 1929 og i dag.

Foto over: Norsk Industriarbeidermuseum. Foto under: Anders Haslestad

5. Tilstandsbeskrivelse for de enkelte verdiene

Verdensarvstedets fremragende universelle verdier fremkommer gjennom de fire hovedkomponentene som er vannkraft, industri, transportsystem og company town. Hver hovedkomponent er igjen inndelt i områder som kalles attributter. Innenfor hvert av disse områdene er det valgt ut signifikante objekter. Dette er de kulturminnene innenfor verdensarvområdet som på best mulig måte fremhever de nasjonale og internasjonale viktige kulturhistoriske verdiene.

Den nåværende tilstanden til attributtene vurderes samlet å være god. Ti attributter er vurdert å være på et ordinært vedlikeholds nivå, mens tre trenger moderate eller større utbedringer. 73 signifikante objekter har ordinært vedlikehold. 17 trenger moderate utbedringer og 7 trenger større utbedringer.

Vurderingen er basert på Norsk Standard 3423 Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige bygninger. Målet med tilstandsanalysen er å kartlegge objektenes tilstand og angi behov for nødvendig tiltak og danne grunnlag for mer detaljert planlegging, videre undersøkelser og gjennomføring. Det er benyttet 3 tilstandsgrader med følgende betydning:

- **TG 1: I god stand, ordinært vedlikeholds nivå, det vil si at det bare er nødvendig med planlagt vedlikehold.**
- **TG 2: Det er nødvendig med moderate utbedringer.**
- **TG 3: Det er nødvendig med store utbedringer. Omfatter også sammenbrudd og total funksjonssvikt**

ID/komponent	Attributt	Tilstand
Vannkraft		
1	Tinfos kraftstasjoner	TG 1
2	Hydros kraftstasjoner i Tinnelva	TG 1
3	Vemork kraftstasjon	TG 1
4	Såheim kraftstasjon	TG 1
5	Reguleringsdammer	TG 1
6	Kraftoverføring	TG 1
Industri		
7	Hydroparken Notodden	TG 1
8	Hydroparken Rjukan	TG 1
9	Produksjonsutstyr	TG 3
Transportsystem		
10	Tinnosbanen	TG 3
11	Rjukanbanen	TG 2
Company Town		
12	Hydrobyen Notodden	TG 1
13	Hydrobyen Rjukan	TG 1

Fullstendig tabell over alle signifikante objekt følger som vedlegg til bruk som underlag for videre arbeidsplan

6. Påvirkningsfaktorer

Det nominerte området har en betydelig utstrekning og har et sammensatt innhold. Det vil derfor være ulike påvirkningsfaktorer. De faller i hovedsak i to hovedkategorier, naturkrefter og samfunnsmessige strukturendringer. I tillegg kan den enkelte eiers ønske om oppgradering og endring av sine bygninger ha betydning for bevaring av OUV.

Utbyggingspress

Kraftproduksjon

Anleggene ligger i hovedsak i områder med lite utbyggingspress. I området ved Møsvatn vil det kunne være aktuelt med ny fritidsbebyggelse. Plan- og bygningsloven vil regulere dette slik at det ikke vil være en trussel for OUV. Nye tekniske og sikkerhetsmessige krav til installasjoner og dammer, samt oppgraderinger for økt produksjon vil kreve endringer som kan påvirke OUV. Nært samarbeid med kraftprodusentene vil kunne redusere denne risikoen. Det søkes om konsesjon for flere småkraftverk som i hovedsak ligger i buffersonen. Fylkeskommunen vil følge opp saken slik at kraftverkene ikke påvirker vannstanden i Tinnsjøen eller blir skjemmende i forhold til verdensarvområdet.

Industriområder

Hydros tidligere industritomt på Notodden er et område med eksisterende industri- kontor- og servicevirksomhet. Industrien har stadig krav til omstillinger og dermed ombygginger og nybygg. Annen virksomhet vil også ha behov for modernisering i tråd med krav til moderne arbeidsplasser.

Hydros tidligere industritomt på Rjukan er et område med industri- kontor- og servicebedrifter. Produksjonen i området medfører krav til omstillinger og dermed også behov for endringer av bygningsmassen. Opphør av virksomhet som ikke erstattes av ny og dermed bygninger uten bruk kan også være en trussel. Det er i dag diskusjon om bygging av nye næringslokaler tilpasset ny virksomhet. En analyse av området har vist at det er mulig å tilpasse ny bebyggelse uten at det går utover OUV. For begge områdene er planberedskapen god i forhold til større tiltak. Fredning av viktige deler av anleggene vil styrke en god styrt utvikling.

Transportsystem

Jernbaneområdene på Notodden er i statlig eie. Selve jernbanesporet med tekniske anlegg ligger i et område hvor det er lite utbyggingspress. Rjukanbanen eies av Norsk industriarbeidermuseum og forvaltes som en museumsjernbane. Traseen går gjennom et område med lite utbyggingspress. Planleggingsredskapet er godt i områdene. Begge jernbaneanleggene er fredet og dette vil gi en styrt utvikling som ivaretar OUV.

Bysamfunn

Notodden har noe befolkningsøkning, og det kan forventes et vist utbyggingspress. Rjukan har hatt en nedgang i befolkningstallet og det er lite utbyggingspress i dag. For begge byene er den største trusselen for boligbebyggelsen eiernes behov for oppgradering og vedlikehold av sine bygninger. Bytting av elementer som vinduer, panel og taktekking er et ønske fra flere beboere. Dagens regulering kan til en viss grad styre dette. I tillegg vil god informasjon, veiledning og muligheter for tilskudd være viktig for å styre vedlikehold og istandsetting på en positiv måte.

Buffersonen

Innenfor søndre del av buffersonen ligger store deler av Notodden by med boligområder. Innenfor det sentrale området må en regne med et visst utbyggingspress. I sentrumsområdet er flere bygninger og noen områder allerede regulert til bevaring.

Det er utarbeidet en konseptvalgutredning for fremtidig E 134. Den er vedtatt av regjeringen i 2011. Utredningen peker på fire alternativ. Et alternativ foreslår vegtrase nord for Notodden som krysser verdensarvområdet og buffersonen i området mellom Kloumannsjøen og den nordligste bebyggelsen på Skogen i Notodden. Utredningen viser til fredning av kulturmiljøet på Tinfos og nominasjonen om verdensarvstatus.

Fjellsidene langs vassdraget mellom Møsvatn og Heddalsvannet ligger i buffersonen. Dette er brattlendt og for det meste ubebygde områder der det ikke er utbyggingspress. Nye deler av Rjukan og kulturlandskapet mellom Rjukan og Tinnsjøen ligger i buffersonen. Her er det et visst utbyggingspress. Dette er et område som vil tåle noen endringer uten at det vil påvirke OUV. Kommunen vil gjennom planlegging styre dette.

Miljøtrusler

Modeller som legges til grunn for beregning av effektene av klimaendring som følge av økte CO₂-utslipp peker på et våtere klima i Norge. Hyppigere notering av ekstremverdier kan forventes for både nedbør og temperatur. Forurensning av luft og vann i området vurderes å være liten. Aktuelle naturkatastrofer er flom, ras og skred, kastevinder samt brann.

Kraftproduksjon

Tinnfossområdet vil kunne få noe skader med flom. Kraftanleggene vurderes å være sikret. Bedriftene har vanlig brannberedskap.

På Rjukan ligger deler av produksjonsanleggene i et område kartlagt med potensiell skredfare. Energiselskapet har beredskapsplaner og rutiner.

Industriområder

Bygningene i Hydroparken på Notodden vil kunne være utsatt ved en større flom. Flomvarslingsystemene er utbedret. Bedriftene er pålagt særskilte branntekniske tiltak med bl.a. krav til opplæring og øvelser.

Hydroparken, Rjukan ligger delvis i områder med skredfare. Faresonekartene som er utarbeidet er et godt hjelpemiddel for å vurdere faren. Deler av industrien som produserer gass og hydrogenperoksid er underlagt et omfattende regelverk for sikkerhetsrutiner både for produksjon og transport.

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap er tilsynsmyndighet.

Transportsystem

Jernbaneanlegget på Notodden kan være utsatt for flom og ødeleggelse ved store nedbørsmengder. Kommunen arbeider med sikringstiltak for å redusere ødeleggelse ved store nedbørsmengder. Deler av traseen for Rjukanbanen ligger i et område med skredfare. Det er rutiner for overvåking og rydding ved stor nedbør.

Sommeren 2011 ble store områder på Notodden stasjon skylt vekk, da en bekk tok et nytt løp under en flom. Området ble gjenoppbygd, og fikk forbedret flomvern. Foto til venstre: Unn Yilmaz. Foto til høyre: Eystein M. Andersen.

Bysamfunn

Innenfor det nominerte området på Notodden er det ingen spesielle naturtrusler. Bygningene som i hovedsak er i tre er spesielt sårbare ved brann. Brann og redningstjeneste er organisert i tråd med normer for byer av denne størrelse.

Deler av Rjukan ligger i områder med potensiell skredfare. Det er generell god beredskap og overvåking i forhold til nedbør og skredfare. Stor andel av trehusbebyggelse er sårbare i forhold til brann. Noen av de fredete og verneverdige bygningene er sprinklet. Det er generell god brannberedskap.

7. Visjon og mål

1. Visjon for området (20-30 års perspektiv)

- 1.1 Særpreget, kulturminneverdiene og tradisjonene ved Verdensarvstedet Rjukan – Notodden er grunnlaget for næringsutvikling, samfunnsutvikling, identitetsbygging og gode levekår. Verdensarvstedet har bevart kulturminnene og kulturlandskapet for å vise hvorfor industrisamfunnet ble grunnlagt og hvordan det utviklet seg og fungerte.

2. Mål for bevaring og styrking av OUV (kjerneverdiene)

- 2.1 Verdensarvområdets autentisitet og integritet er ivaretatt og forbedret og signifikante objekter er i bruk.
- 2.2 Forvaltningen har tilstrekkelig kompetanse og kapasitet.
- 2.3 Lokale håndverkere har kompetanse på istandsetting av kulturminner.

3. Mål for bevaring og juridisk sikring av OUV

- 3.1 Attributter og signifikante objekter er tilstrekkelig juridisk sikret.
- 3.2 Definerte viktige siktlinjer holdes åpne.

4. Mål for bevaring og styrking av relevante oppsluttende verdier

- 4.1 De oppsluttende verdier er sikret, om nødvendig juridisk, slik at opprinnelig preg og hovedstruktur bevares. Istandsetting og videreutvikling ivaretar de historiske verdiene.

5. Mål for kompetansebygging og forskning:

- 5.1 Forvaltningen samarbeider med grunnskole, videregående skole, høyskoler, universitet og forskningsinstitutter.
- 5.2 Det er oppbygget kunnskapsbaser.
- 5.3 Forvaltningen samarbeider med internasjonale aktører.

6. Mål for informasjon og formidling

- 6.1 Alle verdensarvattributter er formidlingsarenaer.
- 6.2 Verdensarvstedet markedsføres nasjonalt og internasjonalt.
- 6.3 Alle innbyggere har kunnskap om verdensarven og historien, og er godt vertskap.
- 6.4 Det er etablert et verdensarvsenter med aktive besøks- og formidlingsarenaer både på Notodden og Rjukan.

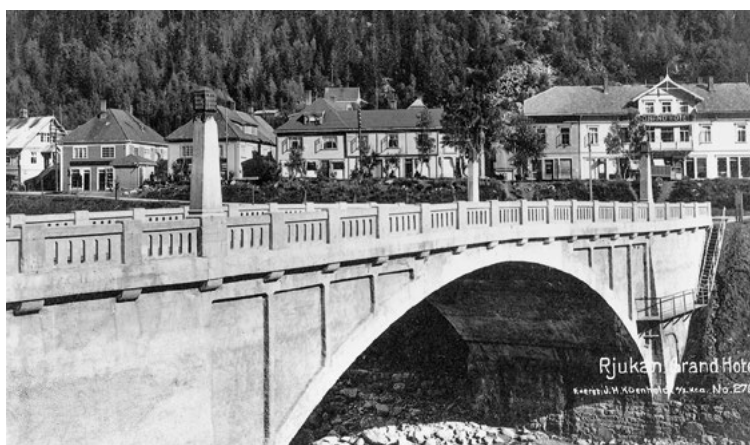
7. Mål for besøkshåndtering

- 7.1 Overnattings- og bespisningsfasiliteter er styrket.
- 7.2 Attributtene er universelt tilrettelagt så langt det er mulig.
- 7.3 Det er utarbeidet lett tilgjengelig og tydelig felles informasjon.

8. Mål for OUV (kjerneverdiene)

Mål for bevaring og styrking av OUV (kjerneverdiene)

Mål	Indikator
2.1 Verdensarvområdets autenticitet og integritet er ivaretatt og forbedret, signifikante objekter er i bruk	Det foreligger en konkret plan med finansieringsmuligheter og tidsfrister for alle objekter som har TG 3
	Antall signifikante objekter som har TG 1
	Transportåren fra Notodden til Rjukan er tatt i bruk i reiselivssammenheng i 2015
2.2 Forvaltningen har tilstrekkelig kompetanse og kapasitet	Saksbehandlingstid innenfor relevante saksfelt
	Det foreligger god informasjon om riktig istandsetting, materialbruk etc. samt generelle retningslinjer for endring
2.3 Lokale håndverkere har kompetanse på istandsetting av kulturminner	Antall håndverkere i Notodden og Tinn med spesialkompetanse, dokumentert etterutdanning

Birkelands bru fikk i 2011 tilbake sin originale belysning etter å ha vært uten lys i mange år. Lyktene ble laget etter originaltegningene, og på samme type fundamenter som vist på det gamle bildet. (gammelt postkort)
Foto til venstre: Norsk Industriarbeidermuseum. Foto til høyre: Bjørn Iversen.

Mål for bevaring og styrking av verneformål

Mål	Indikator
3.1 Attributter og signifikante objekter er tilstrekkelig juridisk sikret.	Det foreligger oversikt som viser behov for juridisk sikring ved PBL eller KLM
	Antall attributter og signifikante objekter som er juridisk sikret
3.2 Definerte viktige siktlinjer holdes åpne	Det er utarbeidet en skjøtelsesplan for siktlinjene
	Skjøtselstiltak utføres i henhold til plan

Siktlinje mot Rjukan fra fylkesvei 651 mot Tuddal. Foto: Trond Taugbøl.

Mål for bevaring og styrking av relevante oppsluttende verdier

Mål	Indikator
4.1 De oppsluttende verdier er sikret, om nødvendig juridisk, slik at opprinnelig preg og hovedstruktur bevares. Istandsetting og videreutvikling ivaretar de historiske verdiene.	Det er utarbeidet en statusrapport for objekter som har oppsluttende verdi
	Antall objekter som er sikret gjennom lovverk
	Antall objekter som er istandsatt slik at historien er lesbar

Mål for kompetansebygging og forskning:

Mål	Indikator
5.1 Forvaltningen samarbeider med grunnskole, videregående skole, høyskoler, universitet og forskningsinstitutter	Det er utarbeidet et opplegg for kunnskaps-oppbygging til bruk i barnehage og grunnskole
	Det er utarbeidet en lokal læreplan for grunnskole og videregående skole
	Lokale håndverkere har fått videreutdanning innen fagområder som er relevante for ivaretagelse av verdensarven
	Det er etablert et bygningsvernssenter i Telemark
5.2 Det er utviklet kunnskapsbaser	Digitalisering og tilgjengeliggjøring av informasjon slik som tegninger og foto utføres etter plan
5.3 Forvaltningen samarbeider med internasjonale aktører	Antall internasjonale relevante prosjekt
	Antall internasjonale nettverk som Verdensarvstedet deltar i

Mål for informasjon og formidling

Mål	Indikator
6.1	Det er utarbeidet en skiltplan og skilt er satt opp
Alle verdenarvtributter er formidlingsarenaer	Større arrangement brukes om formidlingsarenaer
6.2	Det er utarbeidet en formidlingsstrategi
Verdensarvstedet markedsføres nasjonalt og internasjonalt	
6.3	Det arrangeres kurs som gir kunnskap og øker identiteten til området
Alle innbyggere har kunnskap om verdensarven og historien og er godt vertskap	Det gjennomføres ett vertskapskurs i året
6.4	Antall besøkende på formidlingsarenaene
Det er etablert et verdensarvsenter med aktive besøks- og formidlingsarenaer både på Notodden og Rjukan	

Det er et mål at transportsystemet skal bli en turistattraksjon og kunne brukes av publikum. Foto: Trine Wahl.

Mål for besøkshåndtering

Mål	Indikator
7.1 Overnattings- og bespisningsfasiliteter er styrket	Antall overnattingssteder i eller i nærheten av verdensarvområdet Antall bespisningssteder i eller i nærheten av verdensarvområdet
7.2 Attributtene er universelt tilrettelagt så langt det er mulig	Antall offentlig tilgjengelige attributter som har universell tilgjengelighet
7.3 Det er utarbeidet lett tilgjengelig og tydelig felles informasjon	Antall informasjonsplattformer

Den nye kafeen på Gvepseborg ved siden av Øvre Stasjon på Krossobanen. Foto: Per Berntsen.

9. Virkemidler

Lovverk

Den viktigste loven når det gjelder beskyttelse av verdensarvområdet og buffersonen er plan- og bygningsloven. Loven er nylig revidert, og ny lov trådte i kraft 1. juli 2009. I tillegg er det spesiallover som har betydning for ivaretagelse av verdensarvområdet og buffersonen. Dette gjelder spesielt Kulturminneloven. Lov om naturmangfold har også bestemmelser som kan være av betydning for vern av naturområder, spesielt vil dette gjelde buffersonen. Energiloven og andre lover i forhold til vassdragsregulering og kraftoverføring har betydning for kraftproduksjonsanleggene.

Plan- og bygningsloven

Planlegging etter loven skal bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser. Byggesaksbehandling etter loven skal sikre at tiltak blir i samsvar med lov, forskrift og planvedtak. Planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter. Det skal legges vekt på langsiktige løsninger, og konsekvenser for miljø og samfunn skal vurderes.

Estetisk utforming av omgivelsene skal tas hensyn til i planleggingen og i det enkelte byggetiltak. Det samme gjelder prinsippet om universell utforming.

Loven vektlegger tidlig involvering slik at kultur- og naturverdier blir tatt vare på. Der som et overordnet forvaltningsnivå blir kjent med at en kommune ikke har ivaretatt dette ansvaret som forutsatt i loven kan det reises innsigelse til planen. Avgjørelsen ligger nå i Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Kommunedelplan og reguleringsplan med bestemmelser som har som mål å ivareta de kulturhistoriske verdier i et område gir god beskyttelse av kulturminner og kulturmiljøer.

Plan- og bygningsloven gir kommunene virkemidler til å bevare kulturminner gjennom å utarbeide reguleringsplaner og kommune(del)plan. Gjennom regulering av hensynssoner og til bevaring blir det gitt bestemmelser og retningslinjer som sikrer kulturminner mot uheldige endringer. Også generelle bestemmelser i loven kan brukes for å sikre mot uheldige endringer eller for å sikre god utvikling.

Kulturminner, kulturmiljøer og landskap kan sikres i kommuneplan på tre måter:

- **Hensynssoner med bestemmelser eller retningslinjer, § 11-8**
- **Bestemmelser til arealformål, §§ 11-10 og 11-11**
- **Generelle bestemmelser, § 11-9**

Kulturminner, kulturmiljøer og landskap kan sikres i reguleringsplan på tre måter:

- **Arealformål LNFR med underformål vern av kulturminner og kulturmiljø, § 12-5.5**
- **Hensynssoner med bestemmelser, § 12-6**
- **Bestemmelser til arealformål, § 12-7**

Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner

Lovens formål er at kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Lovens formål skal vektlegges når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene.

I følge kulturminneloven § 14 har staten eiendomsretten til mer enn hundre år gamle båter, skipsskrog, tilbehør eller annet som har vært om bord. § 14 a gir anledning til å frede båter som har kulturhistorisk verdi uansett alder.

Kulturminneloven § 15 gir anledning til å frede byggverk eller anlegg eller deler av dem som er av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Fredningsvedtaket omfatter fast inventar. Loven gir også mulighet til å frede større løst inventar. I fredningsvedtaket kan man forby eller regulere tiltak som er egnet til å motvirke formålet med fredningen.

Kulturminneloven § 19 gir anledning til å frede et område rundt et fredet kulturminne for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det.

Det er Riksantikvarensom fatter vedtak etter §§ 15,19. Før vedtak fattes skal både eier, kommune og fylkeskommune uttale seg til saken. Vedtaket kan påklages til Klima- og Miljødepartementet.

Kulturminneloven § 20 gir anledning til å frede et større kulturmiljø. Etter omfattende høring både hos eiere, kommune, fylkeskommune og statlige etater med interesse i området fattes endelig vedtak av Kongen i Statsråd. Dette vedtaket kan ikke påklages.

Kulturminneloven § 22 a gir retningslinjer for fredning av statlig eiendom. Dette gir en forenklet prosedyre og forutsetter en enighet mellom sen statlige eier og Riksantikvaren. Vedtaket kan ikke påklages.

Riksantikvaren og fylkeskommunen har anledning til å fatte vedtak om midlertidig fredning dersom et kulturminne er truet av rivning eller omfattende ombygging, kulturminneloven § 22.4. Permanent fredningssak må da starte opp umiddelbart.

Alle endringer av betydning for de kulturhistoriske verdiene skal vurderes av antikvarisk myndighet. Formelle vedtak blir fattet i medhold av § 15 a og kan påklages. Klagesaken blir behandlet av overordnet forvaltningsinstans. Loven gir et langsiktig vern og gir den beste beskyttelse av de kulturhistoriske verdiene.

Kongelig resolusjon av 15. august 2006

Vern av kulturminner i statlig eie er et ansvar for den enkelte statlige sektor. Ved kongelig resolusjon av 15. august 2006 er alle statlige eiere forpliktet til å utarbeide en landsverneplan for sine eiendommer og utarbeide gode forvaltningsplaner for de viktigste av disse eiendommene. Dette gir et godt administrativt vern. De viktigste eiendommene vil bli fredet i medhold av kulturminneloven.

Forskrift for skip som er vernet eller fredet

Den enkelte statlige sektor har ansvar for miljøutfordringer på eget ansvarsområde. På Sjøfartsdirektoratets ansvarsområde berører dette forholdet til de verneverdige og fredete fartøyene. Hovedmålsettingen med et slikt regelverk er at de verneverdige fartøyene i størst mulig grad skal bevares med sitt opprinnelige arrangement og originale tekniske løsninger. Riksantikvaren samarbeider med sjøfartsdirektoratet for å komme frem til gode løsninger som ivaretar både fartøyene som kulturminner og sikkerheten til sjøs. Dette regelverket vil ha betydning for verdensområdets to signifikante objekter D/F Ammonia og M/F Storegut når det blir vedtatt.

D/F Ammonia og M/F Storegut. Foto: Alexander Ytteborg.

Oversikt over signifikante objekter og bruk av lovverk

ID-nummer	Verdensarv-attributt	Signifikante objekter/deler	Type vern
Vannkraft			
1	Tinfos kraftstasjoner		
1.1		Tinfos I med Myrens dam	Kulturminneloven § 20 (2013)
1.2		Tinfos II og Holtakanalen	Kulturminneloven § 20 (2013)
2	Hydros kraftstasjoner i Tinnelva		
2.1		Svælgfos lynavlederhus og verksted	Generelt lovverk
3	Vemork kraftstasjon		
3.1		Kraftstasjonsbygning	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
3.2		Rørgate	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
3.3		Ventilkammerhus	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
3.4		Skarsfosdam I med lukehus	Generelt lovverk / Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4 (lukehus)
3.5		Tunnelsystem med 6 steintipper	Generelt lovverk / Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4 (steintipper)
4	Såheim kraftstasjon		
4.1		Kraftstasjonsbygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
4.2		Kraftaggregat i fjell	Generelt lovverk
4.3		Rørgate i fjell	Generelt lovverk
4.4		Tunnelsystem med 7 steintipper	Generelt lovverk
4.5		Verkstedbygning	Generelt lovverk

ID-nummer	Verdensarv-attributt	Signifikante objekter/deler	Type vern
5	Reguleringsdammer		
5.1		Den gamle Møsvatn dam	Generelt lovverk
6	Kraftoverføring		
6.1		Kabelhuset	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
6.2		Kontrollrom i Ovnshus I (bygg 242)	Kulturminneloven § 15 (2013)
6.3		Trafo- og fordelingsstasjon (bygg 273)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
6.4		Kraftlinje 16 og 17	Kulturminneloven § 15 (2013)
Industri			
7	Hydroparken Notodden		
7.1		Ovnshus A (bygg 60)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.2		Tårnhus A (bygg 70)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.3		Kalksalpeterfabrikken (bygg 105)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.4		Emballasjefabrikken (bygg 140)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.5		Pakkhus A (bygg 95)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.6		Ovnshus C (bygg 20)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.7		Forsøksfabrikk og elektrisk verksted (bygg 25)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.8		Forsøksfabrikk og smie (bygg 30)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.9		Laboratorium og verksted (bygg 80)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.10		Hydrogenfabrikken (bygg 55)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)

ID-nummer	Verdensarv-attributt	Signifikante objekter/deler	Type vern
7.11		Nitrogenfabrikk og renseanlegg (bygg115)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.12		Minareten (bygg 135)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.13		Kompressor- og synteseanlegg (bygg 130)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.14		Forniklingen (bygg 160)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
7.15		Ammoniakkvann-fabrikken (bygg 90)	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
8	Hydroparken Rjukan		
8.1		Ovnshus I (bygg 242)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
8.2		Kjelehuset (bygg 246)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
8.3		Tønnefabrikken (bygg 282)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
8.4		Pumpehuset (bygg 249)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
8.5		Laboratoriet (bygg 248)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
8.6		Hydrogenfabrikk Såheim II	Kulturminneloven §§15,19 (2014)
8.7		Nitrogenfabrikken (bygg 226)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
8.8		Kompressorhuset (bygg 228)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
8.9		Syntesen (bygg 229)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
8.10		Mekanisk verksted (bygg 230)	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)

ID-nummer	Verdensarv-attributt	Signifikante objekter/deler	Type vern
9	Produksjonsutstyr		
9.1		Steintøyskrukker	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
9.2		Lysbueovn Notodden	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
9.3		Lysbueovn Rjukan	Generelt lovverk
9.4		Syretårn	Kulturminneloven § 15
9.5		Pumpe fra AEG	Kulturminneloven § 15 (2013)
9.6		Tanker i hydrogenfabrikken (bygg 55)	Kulturminneloven § 15 (2013)
9.7		Synteseovn Rjukan	Kulturminneloven § 15 (2013)
Transportsystem			
10	Tinnosbanen		
10.1		Banelegeme med signal- og kjøreledningsanlegg	Kulturminneloven § 22 a
10.2		Notodden gamle stasjonsbygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
10.3		Jernbanebrygga/ Rjukanbrygga	Generelt lovverk/ Kulturminneloven § 22 a (jernbaneskinner)
10.4		Notodden stasjon med 8 bygninger	Kulturminneloven § 22a
10.5		Tinnoset stasjon med 3 bygninger	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11	Rjukanbanen		
11.1		Banelegeme med signal- og kjøreledningsanlegg	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
11.2		Tinnoset fergeleie med 6 bygninger	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
11.3		Tinnoset slipp med maskinhus	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
11.4		Fyrlykter langs Tinnsjøen	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
11.5		Mæl fergeleie	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)

ID-nummer	Verdensarv-attributt	Signifikante objekter/deler	Type vern
11.6		Mæl stasjon med 4 bygg	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
11.7		Mælsvingen 10-15 med 5 bygg	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
11.8		Ingolfsland stasjonsbygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
11.9		Rjukan stasjonsbygning, godshus og lokomotivstall	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
11.10		Såheim lokomotivstall	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
11.11		Vemorksporet	Kulturminneloven §§ 15 og 19 (2013)
11.12		Rullende enheter	Kulturminneloven § 15 (2013)
11.13		D/F Ammonia	Kulturminneloven § 14 a
11.14		M/F Storegut	Kulturminneloven § 14 a
11.15		D/F Hydro - skipsvrak	Kulturminneloven § 14
Company town			
12	Hydrobyen Notodden		
12.1		Grønnebyen	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
12.2		Villamoen	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
12.3		Admini Notodden	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
12.4		Casino	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26, generelt lovverk
13	Hydrobyen Rjukan		
13.1		Krosso	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
13.2		Krossobanen	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.3		Fjøset med fjøsgårdene	Kulturminneloven §§15,19 (2014)
13.4		Villaveien-Flekkbyen	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.5		Gamle sentrum	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.6		Admini Rjukan	Kulturminneloven §§ 15 og 19
13.7		Portvakta og brannstasjonen	Plan-og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6

ID-nummer	Verdensarv-attributt	Signifikante objekter/deler	Type vern
13.8		Anleggskontoret i Hydroparken	Plan- og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
13.9		Kontorbygget i Hydroparken	Plan- og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
13.10		Rjukanhuset	Kulturminneloven §§ 15 og 19
13.11		Såheim private skole med lærerbolig	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.12		Rødbyen og Tyskerbyen	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.13		Torget	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
13.14		Nybyen (hustype O)	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.15		Baptistkirken	Kulturminneloven § 15
13.16		Rjukan kirke	Generelt lovverk
13.17		Rjukan sykehus med overlegebolig	Generelt lovverk
13.18		Tveito skole med 5 lærerboliger	Generelt lovverk/ Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4 (boliger)
13.19		Tveitoparken med Tveito allé	Generelt lovverk
13.20		Mannheimen og Paradiset	Generelt lovverk / Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4 (Paradiset)
13.21		Sing Sing murkarrè	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.22		Triangelen Ligata	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.23		Fabrikkbrua, Birkeland bru og Mæland bru	Generelt lovverk

I perioden 2014-2016 vil det arbeides med juridisk sikring i medhold av plan- og bygningsloven og kulturminneloven av objekter som mangler eller har svakt vern.

Eksisterende planer

Statlige planer

Nasjonal transportplan

Det er utarbeidet en konseptvalgutredning for fremtidig E 134. Utredningen peker på fire alternativer. Et alternativ foreslår vegtrase nord for Notodden som krysser verdensarvområdet og buffersonen i området mellom Kloumansjøen og den nordligste bebyggelsen på Skogen i Notodden. Utredningen peker på kulturmiljøet på Tinnfoss som skal fredes og nominasjon om verdensarvstatus.

Regionale planer

Regional plan for Hardangervidda stadfestet av MD 16.07.2012

Planen er aktuell for Møsvatn-området. Formålet er at området skal bevares som relativt uberørte naturområder. For deler av området nær Møsvatn er det ønskelig at bygdene skal styrkes med ny bosetning. Det pekes videre på turisme og miljøbasert næringsutvikling.

Fylkesvegplan, vedtatt 21.06.2010

Fylkesveiplanen avklarer mål og strategier for forvaltning og utvikling av fylkesveinettet, og danner gjennom handlingsplanen grunnlag for årlige prioriteringer i perioden 2011-14. Den baserer seg på Nasjonal transportplan for perioden 2010-19. Vegnettet er inndelt i kategoriene strategisk viktige fylkesveger, viktige fylkesveger og øvrige fylkesveger, basert på kriteriene forbindelsesfunksjon for næringsliv, reiseliv og annen verdiskaping, trafikkmengde og betydning for kollektivtransport. Disse kategoriene er grunnlag for prioriteringene.

Planen viser fylkesvei 37 mot Rjukan og fylkesvei 360 mot Notodden som strategisk viktige fylkesveier.

Fylkesdelplan for senterstruktur vedtatt av fylkestinget 09.12.2004.

Planen er samordnende for senterstruktur og lokalisering av sentrumsfunksjoner i Telemark. Planen er spesielt viktig i forhold til handelsetableringer og handelsutvikling. Planen er en premissleverandør når det gjelder handelsutvikling og arealdisponering i kommunene.

Regional plan for nyskaping- og næringsutvikling 2011-2024, vedtatt av fylkestinget 15.06.2011.

Regional plan for nyskaping- og næringsutvikling ble vedtatt juni 2011. I utviklingen av regionale planer som gjelder hele Telemark skal fylkeskommunen, som en samfunnsentreprenør, utøve en aktiv og koordinerende rolle, og legge føringer med hensyn til mål og helhetlige strategier. Partnerskap er sentralt og den inviterer til å styrke samarbeidet om utviklingen av næringsområdene. Planen fokuserer på de muligheter og det potensiale som Telemark har, og hvordan disse kan utnyttes på best måte slik at de danner grunnlaget for en bærekraftig næringsutvikling.

Regional plan for reiseliv og opplevelser 2011-2014 vedtatt 15.06.2011

Planen gir retningslinjer for fylkeskommunens arbeid og den gir signaler til øvrige aktører innen offentlig og privat sektor. Målet med planen er å øke aktiviteten i næringen og øke Telemarks andel av et voksende marked. Planen legger vekt på en bærekraftig utvikling. Den peker på potensialet ved Verdensarv stedet Rjukan-Notodden med utvikling av verdensarvturisme langs industriaksen.

Handlingsprogram 2013 for Regional plan for Reiseliv og opplevelser

I handlingsplanen er ett av satsningsområdene «attraksjoner i Telemark». Her er det tiltaksmidler for reiselivsprosjekter som fremmer verdensarvnominasjonen. Tiltaket gjelder for perioden 2013-2016.

Strategi for kultur og kulturminner i Telemark

Telemark fylkeskommune utarbeider en strategi som skal være ferdig til politisk behandling innen utgangen av 2013. Planen vil inneholde mål og tiltak knyttet til verdensarven.

Langtidsprioritering for perioden 2013-2016

Kulturminnevernet prioriterer videreføringen av Unescoprojektet og legger vekt på at fylkeskommunen må ha en langsiktig satsning for å oppfylle de behov og krav en Unesco-status innebærer. Verdensarvarbeidet vil bli brukt for å øke kunnskapsnivået og innsatsen rundt kulturminner i Telemark, og det vil bli satset på håndverkutdannelse. Videre vil det satses på verdensarvstedet som reisemål. Arbeidet med å legge til rette for bærekraftig bruk av kulturminner i attraksjonskaping. Verdensarven vil også bli brukt inn i internasjonalt arbeid.

Langtidsprioriteringer for perioden 2014-2017

Dokumentet vil bli behandlet politisk i løpet av 2013. I utkast til planen prioriteres videreføringen av verdensarvarbeidet.

Notodden kommune

Kommuneplan "Mål for utviklingen" 2007-2018

Planen er et overordnet langsiktig plandokument som trekker opp mål og føringer for samfunnsutviklingen og konkluderer ut fra dette med en kommunal strategi som peker ut viktige føringer for kommunens langsiktige arbeid i planperioden. Planen skal revideres innen utgangen av 2015.

Kommuneplanens arealdel (Hele kommunen) 2004 – 2015

Ny versjon av kommuneplan "Kommuneplanens arealdel" skal utarbeides innen 2015.

Kommunedelplan – Sentrum – Heddal. 2004 – 2015

Denne arealplanen dekker hele tettstedsområdet i sentrum opp mot Kloumannsjøen med tillegg av Heddal opp til Nordbygda med unntak av de områdene som er dekket av "Kommunedelplan sentrum" og "Kommunedelplan Tuven". Tinfosområdet med Kanalveien og Hyttebyen samt Femraden og de store Tinnebyhusene har retningslinjer om bevaring.

Kommunedelplan – Gransherad – Tinnoset. 2004 – 2015

Denne arealplanen dekker området fra og med Gransherad til og med Tinnoset. Tinnosbanen har retningslinje om bevaring.

Kommunedelplan – Sentrum 2007 – 2018

Denne arealplanen dekker sentrumsområdet fra Tinneberget i øst til Kleivene i vest og går nord til Ramberghjørnet.

Ny versjon av "Kommunedelplan sentrum" er under utarbeidelse. Planprogram er vedtatt. Det er utarbeidet en DIVE- analyse med utgangspunkt i verdensarv som grunnlag for det videre planarbeidet.

Reguleringsplaner

Det er utarbeidet reguleringsplaner for flere områder med formål bevaring. Dette gjelder Grønnebyen, Villamoen med Admini, Casino, Tinnfossområdet og Tinnoset stasjonsområde. I buffersonen er viktige jugendbygg i sentrum regulert til bevaring.

Strategisk reiselivsplan

Planarbeidet er startet opp startet opp i samarbeid med Notodden Utvikling A/S. Planen skal ferdigstilles innen 2015.

Kulturplan 2006 – 2010

Kulturplanen gir målsettinger og retningslinjer for arbeidet innen kulturområdet. Det er en målsetting at den lokale kulturarv skal sikres og bevares og gjøres tilgjengelig og levende for offentligheten. Når det gjelder opplevelseskultur fremheves det at Østkanalen er en del av Telemarkskanalen, men at det pr. i dag ikke går rutebåter til Notodden. Det skal i løpet av planperioden vurderes om det er realistisk mulig å etablere et tilbud som gjør det mulig å reise med båt på Østkanalen videre med tog på Tinnosbanen, med båt over Tinnsjøen og deretter med tog til Rjukan. Planen skal revideres innen 2015.

Kulturminneplan

Det er vedtatt å starte opp arbeidet med en kulturminneplan innen 2015.

Kommunal beredskapsplan

Det skal foretas en systematisk gjennomgang av de trusler som kommunen kan være utsatt for og hvilke tiltak som skal gjøres i den forbindelse. Planen er under utarbeidelse og skal være ferdig innen 2015.

Tinn kommune

Kommunal planstrategi tar opp målsetningen om verdensarvstatus innenfor en rekke fagområder og planmateriale.

Kommuneplanen for Tinn 2006-2018.

Planen fokuserer på reiselivskommunen Tinn. Planen har to strategiområder:

- 1. Næringsutvikling og kompetanse*
- 2. Estetikk, kultur og identitet*

Planen skal revideres i 2014.

Kommuneplanens arealdel 1999, rullert i 2007

Planen omfatter arealene i hele kommunen. Planen skal revideres i 2014/2015

Kommunedelplan Rjukan

Eksisterende plan er fra 1997 og er under revisjon. Kommunestyret fastsatte i 2010 planprogram for arbeidet med ny kommunedelplan. Planen omfatter deler av verdensarvområdet. Planen skal være ferdig innen 2015. Det er utarbeidet en DIVE- analyse med utgangspunkt i verdensarvverdiene som et grunnlag for det videre planarbeidet.

Kommunedelplan Vestfjordalen

Planen er under arbeid og skal sikre verdiene knyttet til jernbanetraseen og havneområdet på Mæl. Planen omfatter deler av verdensarvområdet.

Kommunedelplan for Øvre del av Månassdraget

Arealplanen ble vedtatt i 2009. innenfor området er det stort potensial for å synliggjøre sammenhengen mellom natur og kultur. Deler av planen omfatter buffersonen.

Transformatorstasjonen i Tyskerbyen har blitt tilbakeført til sitt opprinnelige utseende som i det øverste bildet. Bildene under er tatt før og etter restaurering.

*Foto over: Anders Beer Wilse/
Norsk Folkemuseum
Foto under t.v.: Bjørn Iversen.
Foto under t.h.: Helge Songe.*

Kommunedelplan Gausta-Rjukan

Planen regulerer turistdestinasjonen ved Gaustatoppen. En mindre del av planen ligger innenfor buffersonen og er synlig fra Rjukan.

Reguleringsplan for Rjukan Næringspark 2012

Målsettingen er at Rjukan næringspark skal bli et moderne og attraktivt vekstområde for industri og industrietablering i et område med store kulturminneverdier.

Generelt

En rekke planer regulerer mindre områder til bevaring i medhold av PBL av 1985 § 25.6

Strategisk reiselivsplan

Denne planen er en helhetlig reiselivsstrategi for kommunen, og har som visjon at Tinn skal bli Norges mest spennende helårslige reisemål. Ett delmål i strategien er å få Rjukan inn på UNESCOs verdensarvliste.

Reiseliv i industriens vugge.

NHO Reiseliv, Norsk Industri, KS og Color Line har lansert et nasjonalt reiselivsprosjekt: «Reiseliv i industriens vugge», der Rjukan, Odda, Narvik og Kirkenes er plukket ut som

aktuelle destinasjoner. Prosjektet skal utrede muligheter for å kombinere den lange og tradisjonsrike industrihistorien med turisme, gjennom tilretteleggelse for opplevelser i tråd med opplevelsesøkonomien.

Kulturplan

Planen er samordnende for kommunens kulturarbeid. Det viktigste enkeltsatsningsområdet er å intensivere arbeidet med å ta vare på Rjukans industri- og kulturhistorie.

Strategisk næringsplan

Planen er samordnende for kommunens næringsarbeid og peker på en fremtidig verdensarvstatus som positiv for nærings- og reiselivsutvikling, steds- og trivselsutvikling.

Beredskapsplan

Det er utarbeidet en overordnet risiko- og sårbarhetsanalyse.

Vinje kommune

Avtale mellom Øst-Telemarkens Brukseierforening (ØTB) og Vinje kommune

Regulanten av Møsvatn (ØTB) påtar seg en rekke forpliktelser for å ivareta fortsatt bosetting på de veiløse brukene langs vannet.

Bosetting ved Møsvatn. Foto: Trond Taugbøl.

Finansieringskilder

Klima- og miljødepartementet/Riksantikvaren

Riksantikvaren tildeles hvert år en sum til arbeidet med verdensarvområdene. Midlene brukes i hovedsak til praktisk istandsetting, men kan også brukes til andre tiltak som indirekte medvirker til sikring av verdensarven. Det er også tilskuddsposter til tekniske og industrielle kulturminner og til fartøy.

Norsk kulturminnefond

Fondet skal bidra til å styrke arbeidet med å bevare verneverdige og fredete kulturminner og bidra til at et mangfold av kulturminner og kulturmiljøer kan benyttes som grunnlag for framtidig opplevelse, kunnskap, utvikling og verdiskaping. Kulturminnefondets midler kan brukes til tiltak innenfor hele kulturminnefeltet. Private eiere og frivillige organisasjoner kan søke. Kommuner kan i særlige tilfelle søke for egne eide kulturminner.

Telemark fylkeskommune

Fylkeskommunen har regionale utviklingsmidler. Det kan søkes om midler til bedriftsrettet reiseliv, til kursing i restaureringshåndverk, til skjøtsel, tilrettelegging og formidling av kulturminner, samt til kulturbasert næringsutvikling. Det er nå vedtatt at det skal settes av midler til reiselivsprosjekter som støtter verdensarvsnominasjonen og regionalparken. Telemark fylkeskommune har også regionale utviklingsmidler til stedsutvikling, utvikling av næring, kultur og reiseliv. De har også diverse tilskuddsmidler til kulturformål og museumsdrift.

Telemark utviklingsfond, TUF

Fondet skal være et virkemiddel for å skape og underbygge positiv befolknings- og næringsutvikling i alle deler av Telemark fylke. TUF skal bidra til at Telemark har og ivaretar, systemer og organisasjoner som bidrar til høy kvalitet i stedsutvikling, kultur, folkehelse, idrett, friluftsliv, museer, bibliotek, frivillighet og integrering i hele fylket.

Kommunene

For kommunes forvaltning av egne eiendommer er de årlige driftsbudsjettene for den aktuelle avdelingen avgjørende for vedlikeholds nivået.

For private har kommunestyret i Notodden har vedtatt å opprette et fond med tilhørende retningslinjer som det kan søkes om midler fra til oppussing og istandsetting av bevaringsverdige bygg.

Tinn kommune har en tilskuddsordning for private med tilhørende retningslinjer som det kan søkes om midler fra til oppussing til istandsetting av bevaringsverdige bygninger.

Kulturdepartementet

Kulturpolitikken skal blant annet fremme bevaring og formidling av kulturarven. Kulturdepartementet har tilskuddsmidler til museer og andre kulturvernformål. Norsk Industriarbeidermuseum (NIA) tildeles midler over departementets budsjett.

Norsk kulturråd

Norsk kulturråd forvalter Norsk kulturfond. En mindre sum av fondets avkastning går til bevaring, dokumentasjon og formidling av kulturarv.

Innovasjon Norge

Innovasjon Norge bidrar til nyskaping i næringslivet, utvikling i distriktene og utvikling av konkurransedyktige norske bedrifter. Innovasjon Norge profilerer norsk næringsliv og Norge som reisemål. De har regionale avdelinger og Innovasjon Norge i Telemark gir hjelp til etablering av ny og til videreutvikling av eksisterende virksomhet.

Forskningsrådet

Forskningsrådet er et nasjonalt forskningsstrategisk og forskningsfinansierende organ. Det er den viktigste forskningspolitiske rådgiveren for Regjeringen, departementene og andre sentrale institusjoner og miljø med tilknytning til forskning og utvikling. Det er mulighet for å søke om tilskudd til prosjekt som har betydning for kulturminner.

Private stiftelser

Det er flere private stiftelser som har ideelle formål hvor det mulig å søke om støtte til kulturminneverntiltak for private institusjoner og enkeltpersoner.

Internasjonalt samarbeid

Norge er gjennom EØS avtalen gitt mulighet for å delta i de fleste programområdene for regional utvikling (INTERREG) som er etablert i EU. Kommunal- og Regionaldepartementet finansierer norsk deltagelse gjennom overføringer til de ulike programområdene med 50 % medfinansiering. Rjukan-Notodden vil her kunne inngå i partnerskap med andre Europeiske verdensarvsteder både for erfaringsutveksling og felles læring. I INTERREG-porteføljen ligger også URBACT-programmet som er rettet inn mot bysamarbeid og erfaringsutveksling. I tillegg ESPON-programmet som er et forskningsprogram. Slike prosjekt fullfinansieres av EU. Alle disse programmene vil aktiveres og være relevante for Rjukan-Notodden. Både Eu's kulturprogram, utdanningsprogrammene og ungdomsprogrammene for ikke formell læring vil være interessante for Rjukan-Notodden. Programmene vil kunne sikre profilering av verdensarvområdet og vil kunne bidra til kontinuerlig videreutvikling av området.

Informasjon og formidling

Reiselivsplaner

I prosjekt reiseliv/opplevelsesnæring på Notodden pekes det på at Notodden bør konsentrere innsatsen rundt tre hovedopplevelser, Notodden som Bluesby, mulighetene knyttet til Unescos verdensarv og Heddal stavkirke. Tinn kommune peker på arbeidet med verdensarven og formidlingen av den.

Museumsutstillinger

Notodden kommunes turistinformasjon er planlagt flyttet fra servicetorget til Bok og Blueshuset som sto ferdig før jul i 2013. Det er naturlig at verdensarven vil bli en sentral del av informasjonen turistene vil få her.

Norsk Industriarbeidermuseum har god formidling om industrien på Rjukan og generelt om arbeiderkultur Hydros bedriftshistoriske samling ligger på Tinfosområdet og har fått navnet Lysbuen. Historien om de tekniske nyvinningene og gründerhistorien vil vektlegges her, mens arbeiderhistorien vil vektlegges på Vemork. Det vil også bli mulig å se deler av magasinene for publikum.

Lysbuen museum og kunstgalleri viser blant annet malerier laget på oppdrag for Hydro. Foto: Ingrid Lie.

Det vil bli utviklet et visningssenter på Rjukan stasjon med vekt på formidling av verdensarven. Stasjonen ligger i nær tilknytning både til industriområdet og company town. I nærheten ligger 2 boliger som museet eier og som vil vise bolighistorie i 1920 og i 1960.

I dette området planlegges også en vernehall for jernbanemateriell. Det foreligger planer om bruk av den gamle lokstallen til et bygningsvernssenter.

D/F Amonia som ligger til kai ved Mæl stasjon vil være åpen for visning. På Mæl er det planlagt et visningssenter.

Det planlegges å kjøre turer med Rjukanbanen fra Rjukan stasjon til Mæl og derfra videre med M/F Storegut til Tinnoset. På Tinnoset vil det være enkel informasjon hvor historien om slippen og skipsbyggingen vektlegges.

Norsk Industriarbeidermuseum er et av anleggene som er godkjent av det europeiske reiselivsnettverket European Routes of Industrial Heritage. Av 90 utvalgte steder er det 5 i Norge. Museet arbeider med et prosjekt med mål å etablere en reiserute med utgangspunkt i museets anlegg på Vemork som strekker seg nedover i Telemark og binder sammen industrihistoriske attraksjoner.

Informasjon

Det er lagt ut informasjon om verdensarvsnominasjonen og verdensarvområdet på Riksantikvarens, fylkeskommunens og kommunenes hjemmesider. Når statusen evt. er godkjent vil informasjon om verdensarvstedet videreutvikles. Gode brosjyrer vil være tilgjengelige for turistene gjennom turistformidlingen, på verdensarvsenteret og på overnattingssteder og cafeer i området.

Skilting

Når verdensarvstatusen evt. er godkjent vil det utarbeides skiltplan og settes opp skilt i de forskjellige områdene som publikum vil oppsøke.

Formidling til barn og unge

Det arbeides med å utvikle en lokal læreplan for Rjukan-Notodden som skal omfatte opplæringsløpet fra barnehage til videregående opplæring. De to videregående skolene har utformet en erklæring som forplikter dem til samarbeid om å følge opp en verdensarvstatus på skolene. Høgskolen i Telemark er engasjert som samarbeidspart i dette arbeidet. Høgskolen i Telemark arbeider også med å få plass doktorgradsstipendiater som har relevans for verdensarvområdet, samt åpnet for at Rjukan – Notodden kan bestille masteroppgaver som har relevans for kulturformidling og reiseliv. Telemark fylkeskommune arbeider for å få etablert linjer for spisskompetanse innenfor restaurering.

Notodden og Rjukan samarbeider for å få et felles undervisningsopplegg for den kulturelle skolesekken. Den kulturelle skolesekken er en nasjonal satsing som skal bidra til at alle skoleelever i Norge skal få mulighet til å oppleve, gjøre seg kjent med og utvikle forståelse for profesjonell kunst- og kulturuttrykk av alle slag.

Lokale aviser

Lokalavisene Telen og Rjukan Arbeiderblad er sterkt engasjert i Verdensarvprosjektet og formidler mye historisk materiale. Regionalavisene Varden og Telemarksavisa er viktige formidlingsarenaer. Disse avisene leses i hele Telemark fylke.

Frivillige organisasjoner

Fortidsminneforeningen, Telemark avdeling har flere medlemmer på Notodden som er aktive i vernearbeid. Historielaget på Notodden er aktive. Det arbeides for å øke den frivillige innsatsen ved å etablere et historielag også på Rjukan. Rjukanbanens venner er viktige støtte spillere i vernet og driften av banen. Det arbeides for å etablere en gruppe knyttet til de to fergene.

10. Overvåking

Kunnskap om kulturminnernes og kulturmiljøenes tilstand, hvordan de utvikler seg og årsaker til endringer, er en grunnleggende forutsetning for en faktabasert politikktutforming og forvaltning. Miljøovervåking (MOV) produserer resultater gjennom systematisk og langsiktig innhenting av data og bidrar dermed til denne kunnskapsutviklingen. Riksantikvaren har i 2001 etablert miljøovervåking som fast arbeidsområdet. Gjennom miljøovervåking følger Riksantikvaren med i kvantitative og kvalitative endringer i kulturminner og kulturmiljøer.

Slik overvåking vil bli gjennomført årlig for verdensarvområdene.

Verdensarvattributter

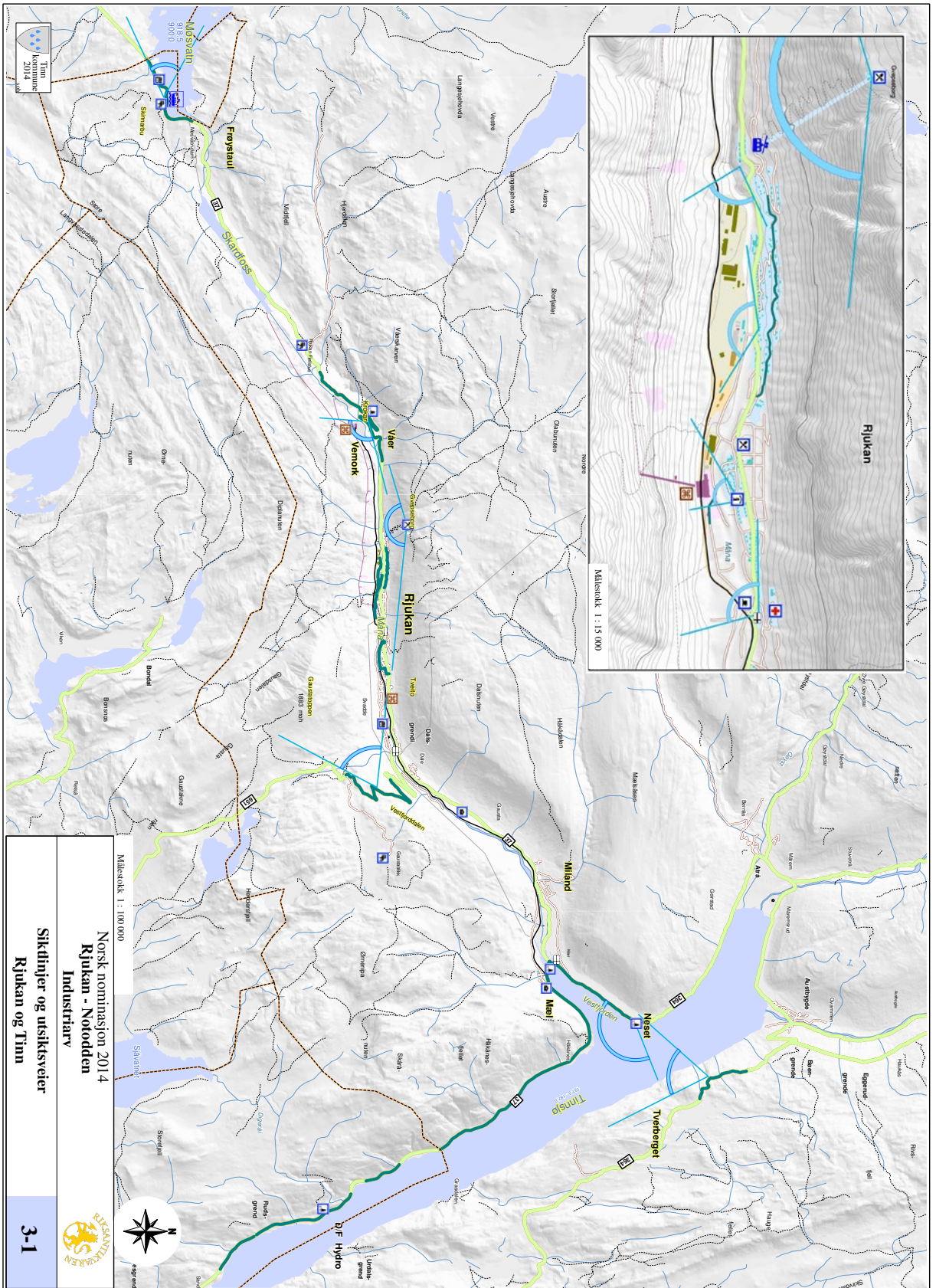
Indikator	Periode	Tentativ metodikk
Antall signifikante objekter med akseptabel autenticitet og integritet	Hvert tredje år + rapportering Hvert sjette år	Fotodokumentasjon og faglig vurdering av endring over tid.
Antall signifikante objekter i akseptabel antikvarisk tilstand	Hvert tredje år + rapportering Hvert sjette år	Fotodokumentasjon og faglig vurdering av endring over tid.
Andel signifikante objekter som er i bruk	Hvert tredje år + rapportering Hvert sjette år	Tallfesting av endring over tid

Buffersone

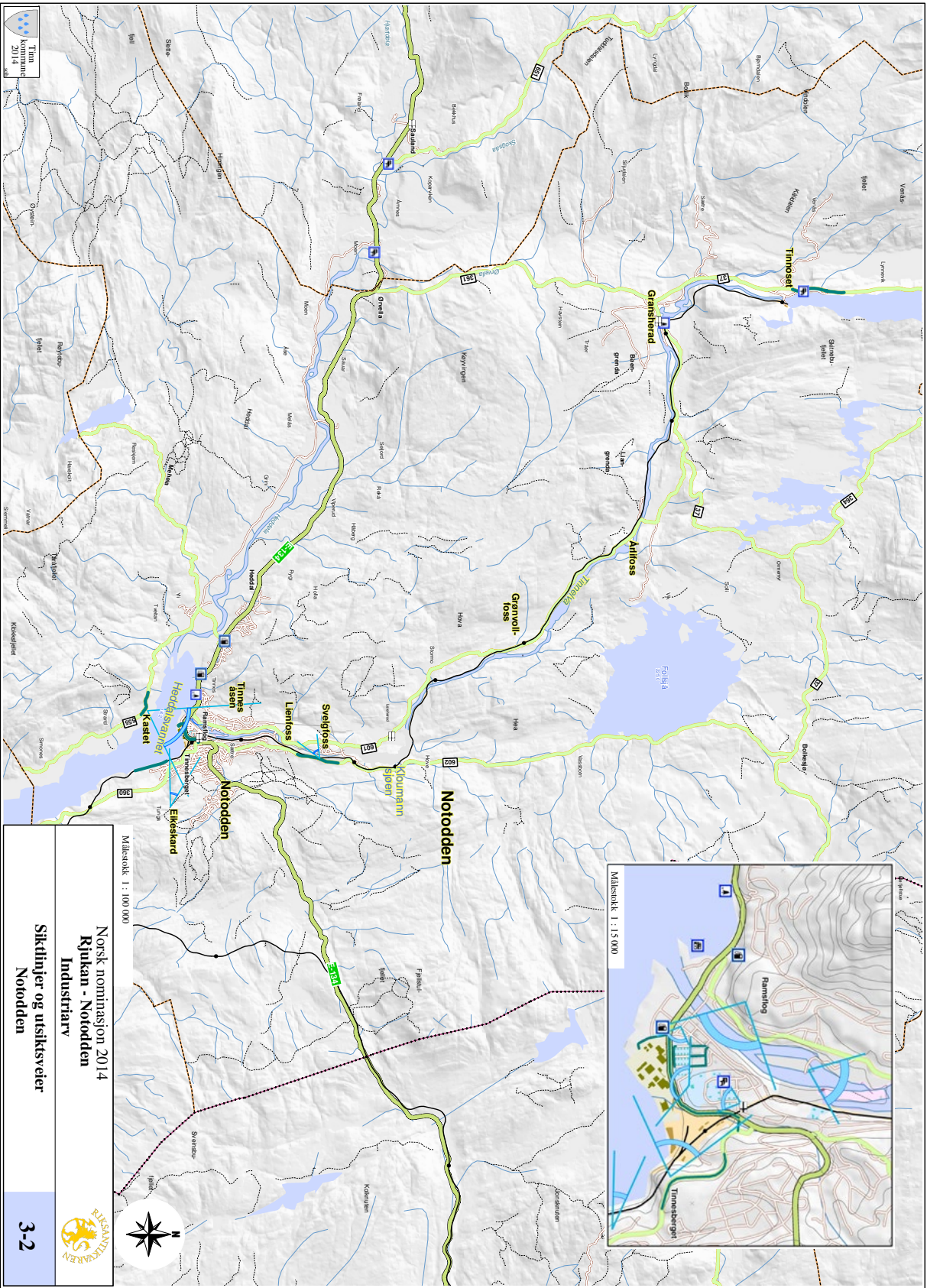
Indikator	Periode	Tentativ metodikk
Antall sentrale siktområders lesbarhet inn mot verdensarvområdet	Rapportering hvert 6. år	Standpunktbilder med GPS koordinater

Riksantikvaren, Telemark Fylkeskommune, Tinn kommune og Notodden kommune finner fram til ansvarsfordeling og hvor dokumentasjon skal lagres.

11. Revisjon, rullering av plan

Forvaltningsplanen vil være retningsgivende for verdensarvrådet. Etter periodisk rapportering til UNESCO i 2019 vil rådet i 2020 foreta en revisjon av planen.

12. Forvaltningssystemet

Klima- og miljødepartementet

Departementet er politisk sekretariat for klima- og miljøministeren og er den øverste myndighet i saker som angår kulturminnevern. Departementet fremmer også forslag om vern av kulturhistorisk viktige områder for Kongen i Statsråd. De er også klageinstans for vedtak fattet av Riksantikvaren.

Olje- og energidepartementet

Deres hovedoppgave er å tilrettelegge en samordnet og helhetlig energipolitikk. Departementet har ansvar for forvaltning av landets vannressurser og har også et overordnet ansvar for forebygging av alle typer flom og skred.

De har også et overordnet ansvar for landets kraftforsyning. Det operative ansvaret er delegert til NVE som er beredskapsmyndighet.

Samferdselsdepartementet

Samferdselsdepartementet har det overordnede ansvaret for rammevilkår for jernbanesektoren i tillegg til bl.a. veier og luftfart.

Departementet har etatsstyring av Statens vegvesen, Jernbaneverket, Luftfartstilsynet, Jernbanetilsynet, Post- og teletilsynet, Taubanetilsynet, Vegtilsynet samt Statens havarikommisjon for transport. Videre forvalter departementet statens eierinteresser i bl.a. NSB AS og Baneservice AS.

Kulturdepartementet

Et hovedmål for den statlige kulturpolitikken er å legge til rette for mangfoldet innenfor kulturlivet. Kulturpolitikken skal fremme bevaring og formidling av kulturarven, kunstneriske fornyelse og kvalitet og kulturelt mangfold, nasjonalt og internasjonalt. Departementet er overordnet myndighet for de fleste museer i Norge.

Nærings- og fiskeridepartementet

Departementet har bl.a. et overordnet ansvar for reiselivsnæringen. I 2012 ble det utarbeidet en strategi for reiselivsnæringen. Den legger blant annet vekt på departementets arbeid med å koordinere reiselivspolitikken ved å etablere et koordineringsforum. Dette er i tråd med det arbeidet Klima- og miljødepartementet vil prioritere i verdensarvsatsningen.

Kunnskapsdepartementet

Kunnskapsdepartementet har ansvaret for barnehager, grunnskole, videregående opplæring, høyere utdanning og forskning.

Riksantikvaren

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltningen og Klima- og miljødepartementets rådgivende og utøvende myndighet for forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer. Riksantikvaren har også rådgivende funksjon overfor annen offentlig forvaltning, allmennheten og næringslivet. I saker der RA utøver myndighet etter særlov, skal både kulturminnefaglige og andre samfunnsmessige hensyn legges til grunn for avgjørelsene.

Norsk Maritimt museum

Norsk Maritimt Museum (Stiftelsen Norsk Sjøfartsmuseum) er en landsdekkende institusjon som skal skape kunnskap om norsk sjøfart og virksomhet knyttet til kyst, innsjø og vassdrag. Norsk Maritimt Museum har ansvaret for forvaltningen av arkeologiske maritime kulturminner i landets 10 sørligste fylker. Forvaltningsansvaret omfatter både kyststripen og ferskvann i innlandet.

Telemark fylkeskommune

Fylkeskommunen har ansvaret for å ta vare på viktige kulturminner innenfor deres område. De gir råd og veiledning til eiere som trenger bistand til istandsetting av sine eiendommer. Når det gjelder kulturminner som er fredet etter kulturminneloven er det deres ansvar å gi råd, fatte vedtak etter loven og fordele statlige tilskudd. Det er en egen avdeling med dyktige fagfolk innen kulturminneforvaltning som arbeider med dette. Fylkeskommunen fordeler tilskudd til museene. De er også en sentral rådgiver overfor og samarbeider nært med museene.

Kommunene

Kommunene er uavhengige, politisk styrte enheter på lokalt nivå. De har hovedansvaret for planlegging innenfor sitt område. Gjennom planlegging etter plan- og bygningsloven kan de sikre verneinteressene og gi gode retningslinjer for den videre forvaltningen. Kommunen behandler byggesøknader og er rådgiver overfor eiere.

Eiere og brukere

Eierne og brukere har en meget sentral og viktig oppgave i forvaltningen av landets kulturminner. Deres forståelse, innsatsvilje og initiativ er meget viktig for å få en god forvaltning av kulturminnene. Eiere har ansvar for vedlikehold av sin eiendom i medhold av plan- og bygningsloven. Offentlige instanser som kommunene og Jernbaneverket er blant eierne.

Fylkesmannen i Telemark

Fylkesmannen er administrativt underlagt Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Fylkesmannen er statens representant i fylket og har ansvar for å følge opp vedtak, mål og retningslinjer fra Stortinget og regjeringen. Fylkesmannen utfører forvaltningsoppgaver og er klage- og tilsynsstyresmakt med oppdrag fra flere departement. De enkelte departementer har direkte faglig instruksjonsmyndighet overfor Fylkesmannen i vedkommende departements saksområde. Fylkesmannens ansvarsområder når det gjelder naturforvaltning, distrikts- og arealplanlegging samt skog og landbruksspørsmål er viktig i forhold til verdensarvområdet og buffersonen.

Miljødirektoratet

Miljødirektoratet er en rådgivende og utøvende statlig etat, underlagt Klima- og miljødepartementet. De bidrar med ekspertise for regjeringens nasjonale og internasjonale miljøarbeid og har ansvaret for at regjeringens politikk blir satt i verk. De har ansvaret for klima, regulering av utslipp fra industri, miljøgifter og avfall. Videre har de ansvar for naturmangfoldet av planter, dyr og landskap. En viktig oppgave er å kombinere vern og bærekraftig bruk av naturen.

Statens Jernbanetilsyn

Statens Jernbanetilsyn ble opprettet i 1996 og er en selvstendig etat underlagt Samferdselsdepartementet. De har ansvar for å føre tilsyn med de ulike jernbane- og sporvegsaktørene uavhengig om virksomheten er i offentlig eller privat regi. Fra 2012 har Jernbanetilsynet også ansvaret for Taubanetilsynet. Jernbanetilsynet forvalter lover og forskrifter for tunnelbane, sporvogn, museumsbaner og sidespor.

Jernbaneverket

Jernbaneverket er et forvaltningsorgan underlagt Samferdselsdepartementet. De skal på vegne av staten, drifte, vedlikeholde og bygge ut statens jernbaneinfrastruktur med tilhørende anlegg og innretninger. Jernbaneverket har egen museums/kulturvern avdeling.

Sjøfartsdirektoratet

Sjøfartsdirektoratet er et forvaltningsorgan underlagt Nærings- og fiskeridepartementet og Klima- og miljødepartementet med myndighetsansvar overfor norskregistrerte skip og utenlandske skip som anløper norske havner. Sjøfartsdirektoratets overordnede mål er å sørge for høy sikkerhet for liv, helse, miljø og materielle verdier. Direktoratets ansvar omfatter også trafikk på innsjøene.

13. Tiltaksplan for 2014-2019

Tiltaksdelen vil bli gjennomgått av det permanente verdensarvrådet så snart det er etablert. Tabellen omfatter også tiltak som er planlagt ferdigstilt i 2025. De tiltak som er satt opp vil bli startet opp i perioden 2014-2019

Mål for bevaring og styrking av OUV (kjerneverdiene)

Mål	Handling	Ansvarlig	Samarbeidspart	Tidsfrist	Finansiering
2.1 Verdensarvområdets autentisitet og integritet er ivaretatt og forbedret, signifikante objekter er i bruk	Det utarbeides en konkret handlingsplan for hvert objekt som har TG 3	Eiere	Verdensarvrådet, kommunene, fylkeskommunen, Riksantikvaren	2019	Eier, kommunene, fylkeskommunen, Staten
	Produksjonsutstyr sikres	Eier	Verdensarvrådet, kommunene, fylkeskommunen	2019	Eier, kommunene, fylkeskommunen, Staten
	Tinnosbanen settes i stand slik at den kan brukes i reiselivssammenheng	Jerbanelinjen	Verdensarvrådet, kommunene, fylkeskommunen	2025	Staten
	Signifikante objekter i hydrobyene med TG 3 settes i stand	Eiere	Kommunene, fylkeskommunen	2025	Eier, kommunene, fylkeskommunen, Staten

Mål	Handling	Ansvarlig	Samarbeidspart	Tidsfrist	Finansiering
2.2 Forvaltningen har tilstrekkelig kompetanse og kapasitet	Utarbeide veiledere for viktige byområder	Kommunene	Verdensarvrådet, fylkeskommunen	2019	Kommunene
	Utarbeide god informasjon om riktig istandsetting	Kommunene, fylkeskommunen, Riksantikvaren	Verdensarvrådet, fylkeskommunen	2019	Kommunene, fylkeskommunen
	Det arbeides for økte ressurser og nødvendig kompetanse i kommunene og fylkeskommune	Kommunene, fylkeskommunen, Riksantikvaren	Verdensarvrådet, Riksantikvaren	2025	Kommunene, fylkeskommunen, Riksantikvaren
2.3 Lokale håndverkere har kompetanse på istandsetting av kulturminner	Det legges til rette for opplæring gjennom arbeid og etterutdanning	Kommunene, fylkeskommunen, Riksantikvaren	Undervisningsinstitusjoner	2025	Kommunene, fylkeskommunen, Riksantikvaren

Mål for bevaring og styrking av verneformål

Mål	Handling	Ansvarlig	Samarbeidspart	Tidsfrist	Finansiering
3.1 Attributter og signifikante objekter er tilstrekkelig juridisk sikret.	Det utarbeides en oversikt over behov for juridisk sikring	Fylkeskommunen	Verdensarvrådet, kommunene, Riksantikvaren	2019	Fylkeskommunen
	Fredningssaker gjennomføres	Fylkeskommunen, Riksantikvaren	Kommunene, eiere	2019	Fylkeskommunen, Riksantikvaren
	Det utarbeides kommunedelplan og reguleringsplan med juridisk vern	Kommunene	Fylkeskommunen	2019	Kommunene
3.2 Definerte viktige siktlinjer holdes åpne	Det utarbeides skjøtselsplaner for siktlinjer	Kommunene	Eiere	2019	Kommunene
	Det gjennomføres skjøtsel	Eiere, kommunene		Årlig	Statlige tilskudd

Mål for bevaring og styrking av relevante oppsluttende verdier

Mål	Handling	Ansvarlig	Samarbeidspart	Tidsfrist	Finansiering
4.1 De oppsluttende verdier er sikret, om nødvendig juridisk, slik at opprinnelig preg og hovedstruktur bevares. Istandsetting og videreutvikling ivaretar de historiske verdiene.	Det utarbeides en statusrapport for relevante oppsluttende verdier	Verdensarvrådet	Kommunene, fylkeskommunen	2019	
	De utvalgte kulturminnene sikres gjennom plan	Kommunene	Fylkeskommunen	2025	
	De utvalgte kulturminnene settes i stand	Eiere	Kommunene, fylkeskommunen	2025	Eiere, kommunene, fylkeskommunen

Mål for kompetansebygging og forskning

Mål	Handling	Ansvarlig	Samarbeids-part	Tids-frist	Finansi-ering
5.1 Forvaltningen samarbeider med grunnskole, videregående skole, høyskoler, universitet og forskningsinstitutter	Det er utarbeidet opplegg for kunnskapsoppbygging til bruk i barnehage og grunnskolen	Kommunene	Høyskolen i Telemark	2019	
	Det utarbeides en samlet læreplan for grunnskole og videregående skole	Fylkeskommunen, kommunene	Høyskolen i Telemark, universiteter og forskningsinstitutter	2025	
	Det etableres en antikvarisk håndverksutdannelse i Telemark	Fylkeskommunen	Fagskolen i Telemark	2019	Fylkeskommunen, Staten
	Det utredes muligheter for å få et bygningsvernsementer i Telemark.	Kommunene, Fylkeskommunen	NIA Vemork, museer	2025	
5.2 Det er utviklet kunnskapsbaser	Informasjon, slik som tegninger og foto digitaliseres og gjøres tilgjengelig for publikum	NIA Vemork	Verdensarvrådet	2025	Egne budsjetter, Staten

Mål	Handling	Ansvarlig	Samarbeids- part	Tids- frist	Finansi- ering
5.3 Forvaltningen samarbeider med interna- sjonale aktører	Det er utarbeidet en plan for internasjonale prosjekter	Verdensarvrådet		2025	
	Deltagelse i internasjonale nettverk	Verdensarvrådet	Kommunene, fylkeskommunen	2019	

Mål for informasjon og formidling

Mål	Handling	Ansvarlig	Samarbeidspart	Tidsfrist	Finansiering
6.1 Alle verdensarv-attributter er formidlingsarenaer	Det utarbeides en skiltplan	Verdensarvrådet	Vegvesenet	2019	
	Større arrangement tas i bruk som formidlingsarenaer	Arrangør	Kommunene, Verdensarvsenter	2019	
	Det stimuleres til frivillig aktivitet	Verdensarvsenteret, kommunene, fylkeskommunen	Frivillige organisasjoner	2025	
6.2 Verdensarvstedet markedsføres nasjonalt og internasjonalt	Det utarbeides formidlingsstrategi	Verdensarvsenteret	Kommunene	2019	
	Nettstedet for verdensarvstedet videreutvikles	Verdensarvrådet	Kommunene, fylkeskommunen, Verdensarvsenteret	2019	
6.3 Alle innbyggere har kunnskap om verdensarven og historien og er godt vertskap	Det etableres tilbud om kunnskaps og identitetsbygging	Verdensarvsenteret	Fylkeskommunen, kommunene	2019	Fylkeskommunen, kommunene
	Det arrangeres vertskapskurs	Kommunene	Verdensarvsenteret	2019	
6.4 Det er etablert et verdensarvsenter med aktive besøks- og formidlingsarenaer både på Notodden og Rjukan	Formidlingsstrategien følges	Verdensarvsenteret	Kommunene, fylkeskommunen, Verdensarvrådet	2025	Egne budsjetter, fylkeskommunen, Staten

Mål for besøkshåndtering

Mål	Handling	Ansvarlig	Samarbeids- part	Tids- frist	Finan- siering
7.1 Overnattings- og bispisnings- fasiliteter er styrket	Tilrettelegging av arealer	Kommunene	Handelsstanden	2025	
	Påvirkning av næringssselskap	Kommunene	Handelsstanden	2025	
7.2 Attributtene er universelt tilrette- lagt så langt det er mulig	Det utarbei- des en plan for universell tilgjengelighet til offentlig tilgjengelige attributter	Verdensarv- rådet	Kommunene	2019	
7.3 Det er utarbeidet lett tilgjengelig og tydelig felles informasjon	Det utarbeides informasjon som er lett tilgjengelig for de besøkende.	Verdensarv- sentret	Reiselivs- organisasjoner, kommunene	2019	

Tillegg 1 - Tilstandsbeskrivelse

Vannkraft

ID	Objekt	Tilstandsgrad	Tiltak
1.1	Tinfos I med Myrens Dam	TG 1	
1.2	Tinfos II og Holtakanalen	TG 1	2010: Arbeider utført på mur og beslag. Kanalen plastret og utbedret.
3.1	Kraftstasjonsbygning	TG 1	
3.2	Rørgate	TG 1	Vegetasjonsrydding gjennomført 2013
3.3	Ventilkammerhus	TG 1	Tak istandsatt 2012
3.4	Skarsfosdam I med lukehus	TG 2	
3.5	Tunnelsystem med seks steintipper	TG 1	
4.1	Kraftstasjonsbygning	TG 1	Istandsatt 2011-2012
4.2	Kraftaggregat i fjell	TG 1	Utfaset og lukket i 2011 - klimatiltak
4.3	Rørgate	TG 1	Utfaset 2011
4.4	Verksted	TG 1	
4.5	Tunnelsystem med sju steintipper	TG 1	
6.1	Kabelhuset	TG 1	
6.2	Kontrollrom i Ovnshus I (bygg 242)	TG 1	
6.3	Trafo- og fordelingsstasjon (bygg 273)	TG 1	
6.4	Kraftlinje 16 og 17	TG 1	Jevnlig vegetasjonsrydding og inspeksjon hvert femte år.

Industri

ID	Objekt	Tilstandsgrad	Tiltak
7.1	Ovnshus A (bygg 60)	TG 2	
7.2	Tårnhus A (bygg 70)	TG 2	Taket istandsatt 2012
7.3	Kalksalpeterfabrikken (bygg 105)	TG 1	
7.4	Emballasjefabrikken (bygg140)	TG 1	
7.5	Pakkhus A (bygg 95)	TG 3	Planlagt istandsetting 2014
7.6	Forsøksfabrikk og ovnshus C (bygg 20)	TG 1	

ID	Objekt	Tilstandsgrad	Tiltak
7.7	Forsøksfabrikk og elektrisk verksted (bygg 25)	TG 1	
7.8	Forsøksfabrikk og smie (bygg 30)	TG 1	
7.9	Laboratorium og verksted (bygg 80)	TG 2	
7.10	Hydrogenfabrikken (bygg 55)	TG 1	
7.11	Nitrogenfabrikk og renseanlegg (bygg115)	TG 1	
7.12	Minareten (bygg 135)	TG 1	
7.13	Kompressor- og synteseanlegg bygg 130)	TG 2	
7.14	Forniklingen (bygg 160)	TG 1	
7.15	Ammoniakkvannfabrikken (bygg 90)	TG 2	
8.1	Ovnshus I (bygg 242)	TG 1	
8.2	Kjelehuset (bygg 246)	TG 1	
8.3	Tønnefabrikken (bygg 282)	TG 1	
8.4	Pumpehuset (bygg 249)	TG 1	
8.5	Laboratoriet (bygg 248)	TG 1	
8.6	Hydrogenfabrikk Såheim II	TG 2	
8.7	Nitrogenfabrikken (bygg 226)	TG 1	
8.8	Kompressorhuset (bygg 228)	TG 1	
8.9	Syntesen (bygg 229)	TG 1	
8.10	Mekanisk verksted (230)	TG 1	Istandsettelse av ytre gangbane er planlagt 2014
9.1	Steintøyskrukker	TG 3	Planlagt sikring 2014
9.2	Lysbueovn Notodden	TG 3	Planlagt sikring 2014
9.3	Lysbueovn Rjukan	TG 3	Planlagt sikring 2014
9.4	Syretårn	TG 1	
9.5	Pumpe fra AEG	TG 1	
9.6	Tanker i Hydrogenfabrikken (bygg 55)	TG 1	
9.7	Synteseovn Rjukan	TG 1	

Transportsystem

ID	Objekt	Tilstandsgrad	Tiltak
10.1	Banelegeme med signal- og kjøreledningsanlegg	TG 3	Utarbeide forvaltningsplan
10.2	Notodden gamle stasjonsbygning	TG 1	
10.3	Jernbanebrygga/Rjukanbrygga	TG 1	
10.4	Notodden stasjon med åtte bygninger	TG 1	Utbedringer og gjenoppbygging etter flom 2011-2012
10.5	Tinnoset stasjon med tre bygg	TG 1	Bygninger istandsatt 2012
11.1	Banelegeme med signal- og kjøreledningsanlegg	TG 1	Egen tiltaks- og vedlikeholdsplan
11.2	Tinnoset fergeleie med seks bygninger	TG 2	Egen tiltaksplan for større tiltak i kommende år.
11.3	Slipp med maskinhus	TG 1	En rekke tiltak for driftsklar slipp utført 2012.
11.4	Fyrlykter	TG 2	
11.5	Mæl fergeleie	TG 1	Egen tiltaksplan for større tiltak i kommende år.
11.6	Mæl stasjon med fire bygg	TG 1	
11.7	Mælsvingen 10–15	TG 1	
11.8	Ingolfslund stasjonsbygning	TG 2	
11.9	Rjukan stasjonsbygning, godshus og lokomotivstall	TG 3	
11.10	Lokomotivstall Såheim	TG 1	
11.11	Lokomotivstall Såheim	TG 1	Oppgradert 2012
11.12	Rullende enheter	TG 2	Det skal utarbeides vedlikeholds- og tiltaksplan
11.13	D/F Ammonia	TG 1	
11.14	M/F Storegut	TG 2	Sertifiseringstiltak utført 2011-2013
11.15	D/F Hydro – skipsvrak	TG 1	

Company Town, bysamfunn

ID	Objekt	Tilstandsgrad	Tiltak
12.1	Grønnebyen	TG 1	
12.2	Villamoen	TG 1	
12.3	Admini Notodden	TG 1	Brannsikret 2010
12.4	Casino	TG 2	
13.1	Krosso	TG 1	
13.2	Krossobanen	TG 1	
13.3	Fjøset med fjøsgårdene	TG 3	
13.4	Villaveien-Flekkebyen	TG 1	
13.5	Gamle sentrum	TG 1	
13.6	Admini Rjukan	TG 1	
13.7	Portvakta og brannstasjonen	TG 1	
13.8	Anleggskontoret i Hydroparken	TG 1	
13.9	Kontorbygget i Hydroparken	TG 1	
13.10	Rjukanhuset	TG 1	Istandsatt og tilbakeført 2012
13.11	Såheim private skole med lærerbolig	TG 2	Istandsatt 2012-2013
13.12	Rødbyen og Tyskerbyen	TG 1	
13.13	Torget	TG 1	
13.14	Nybyen (hustype O)	TG 1	
13.15	Baptistkirken	TG 1	
13.16	Rjukan kirke	TG 1	
13.17	Rjukan sykehus med overlegebolig	TG 1	
13.18	Tveito skole med fem lærerboliger	TG 1	
13.19	Tveitoparken med Tveito allé	TG 1	
13.20	Mannheimen og Paradiset	TG 2	
13.21	Sing Sing	TG 2	Istandsettingsarbeider i 2013 og 2014
13.22	Triangelen Ligata	TG 1	
13.23	Fabrikkbrua, Birkeland bru og Mæland bru	TG 2	

Tillegg 2 - Intensjonserklæring

Intensjonserklæring

«Rjukan – Notodden er et eksempel på den banebrytende industrireisingen som fant sted ved inngangen til 1900-tallet under den såkalte «andre industrielle revolusjonen». På en tid da muligheten til å føre elektrisk kraft over store avstander var begrenset, ble produksjon og lokalsamfunn etablert der fossefallene og dermed kraften fantes. Reisingen av verdens største kraftstasjoner for sin tid i avsidesliggende dalfører under Europas største fjellplatå var i seg selv en bragd. Kunstgjødsel var etterspurt på verdensmarkedet. Kristian Birkelands oppfinnelse av lysbuetoden for produksjonen av kunstgjødsel kombinert med Sam Eydes entreprenørskap og utenlandsk kapital ble grunnlaget for firmaet Norsk Hydro og de to industristedene Notodden og Rjukan. Hele ensemblet av kraftstasjoner, fabrikker, transportsystem og en komplett company town ble skapt under den organisatoriske rammen av ett selskap. Rjukan – Notodden framstår som en framragende manifestasjon av hvordan innovasjoner, kapital og menneskelig skaperkraft formet en grunnleggende ny virkelighet tidlig på 1900-tallet.

Dersom industristedet Rjukan-Notodden blir innskrevet på Verdensarvlisten, garanterer Norge at kulturminneverdiene vil bli ivaretatt i den framtidige forvaltningen av stedene.

Notodden kommune, Tinn kommune, Vinje kommune, Telemark fylkeskommune, Riksantikvaren og Miljøverndepartementet er enige i punktene som gjengis nedenfor:

Målet for verdensarvnomineringen av industristedene Rjukan – Notodden er å bevare kulturminner og landskap som viser hvorfor industristedene ble etablert her og hvordan området fungerte og utviklet seg videre.

- Det historiske særpreget og kvaliteten skal være en ressurs og en del av grunnlaget og drivkraften for utvikling av både næringsliv og samfunn så vel som kulturliv og gode levekår
- Industristedet skal bevares som et levende samfunn uten at de kulturhistoriske verdiene forringes
- Kulturmiljøene skal tas vare på slik at verdensarvverdiene ikke blir uheldig påvirket av endringer
- Industrierven skal forvaltes i samsvar med nasjonalt lovverk. Norges mål for verdensarvstedene er at de skal framstå som eksempler på beste praksis for vern av kulturminner og miljøer og bidra til å fremme verdensarvkonvensjonen.»

Samarbeid

Det er vårt felles ansvar å sørge for at verdensarvstedene blir bevart og sikret. Det er også vårt felles ansvar å sikre at næringsliv kan utvikles uten å redusere de overordnede kulturminneverdiene.

En felles forståelse hos alle som har interesser i området er viktig for dette samarbeidet.

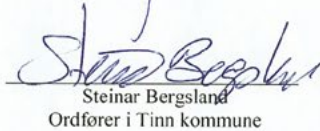

Et verdensarvråd skal etableres hvor alle ledd av forvaltning er representert. Samarbeidsrådet skal fremme kvalitet i alle ledd i saksbehandling som berører verdensarvområdet og dets framragende og universelle verdier, og sørge for en ensartet, forutsigbar og tydelig behandling. Samarbeidsrådet skal initiere utvikling og tydeliggjøring av verdensarvstatusen til fordel for hele området og buffersonen.

Denne erklæringen er akseptert på alle politiske nivå og innarbeidet hos relevante parter. Den vil være basis for all videre forvaltning av de viktige kulturminneverdiene i området.

Jørn Holme
Riksantikvar

Terje Riis-Johansen
Fylkesordfører i Telemark

Steinar Bergsland
Ordfører i Tinn kommune

Jørn Cristensen
Ordfører i Notodden kommune

Arne Vinje
Ordfører i Vinje kommune

Redaktør: Unni Grønn
Design og layout: Per Berntsen
Trykk: Telemark Trykk AS

KLIMA- OG MILJØDEPARTEMENTET